

Pamírský dům v Badachšánu

Libor Dušek

Ústav etnologie Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze,
borek.semjonov@email.cz

Pamiri house in Badakhshan

Abstract—The theme of the work is the phenomenon of traditional Pamiri architecture, Pamiri house as such, in which, until nowadays the Pamiris live. This house tells a lot about material and spiritual culture, religion and history of the people living in the rough mountain environment of Gorno Badakhshan Autonomous Province. The symbolism of the traditional Pamiri house relates to the *ismá'ílí* religion (one of the forms of the *shí'a* islam) in which the Pamiris believe in. The work also describes and analyses the relationship between Pamiris and their own traditions, history, religion and culture. The base of the work lies in the field research of the author. He travelled and investigated through Gorno Badakhshan between August and October 2006 and September and October 2008.

Key Words—Pamir, Pamiri house, religious symbolism, Ismá'ílíja, Zoroastrism, Tajikistan, Gorno Badakhshan, Shugni, Wakhi

NÁSLEDUJÍCÍ text pojednává o fenoménu tradiční pamírské architektury, o pamírském domu. Sřecha nad hlavou, a zároveň fundamentální opora tamní society značné symbolické hodnoty, vypovídá mnohé o materiální a duchovní kultuře, religiozitě a historii etnik žijících v drsném horském prostředí Autonomní oblasti Horský Badachšán¹ (Gornobadachšánské autonomní oblasti – GBAO), která je součástí republiky Tádžikistán. Vzhledem k rozsahu textu se budeme zabírat převážně symbolikou tradičního obydlí pamírských-badachšánských etnik: Šugnánců, Vachánců, Rušánců, Chufců, Rynců, Pamírských Tádžiků aj. Těžiště práce představují z větší části výsledky z dvou střednědobých intenzivních terénních výzkumů, vedle nich také analýza literatury a pramenů. První terénní výzkum proběhl v srpnu až říjnu 2006 na území Tádžikistánu, resp. na území Autonomní oblasti Horský Badachšán, konkrétně v Šugnánském a Murgabském rajonu². Druhý výzkum se uskutečnil v září a říjnu 2008 tamtéž, ale většina bádání proběhla v Iškašimském rajonu, v údolí tádžického Vachánu, uskutečnil se i opakovaný výzkum v Šugnánském rajonu.

Pamírský dům (šug. *čid*, vach. *chun*, tádž. *chona*, ryn. *chon*) – tradiční obydlí tamních etnik – je téma aktuální hlavně tím, že v něm Pamírci již po mnoho generací doposud žijí. Šochumorov (Šochumorov 1997) a prakticky všichni Pamírci zajímající se o kořeny vlastního etnika (respektive vlastních etnik), náboženství a kultury, jsou

přesvědčeni o tom, že první domy byly stavěny takřka stejným způsobem jako dnes již před 2500 lety a jsou spjaty se zoroastrijským náboženstvím, které v té době Pamírci vyznávali. Přibližně o půl druhého tisíciletí později byl zoroastrismus vystřídán jednou z odnoží (sekt) *šítického* islámu – *ismá'ilijou*. Nové náboženství však částečně absorbovalo a částečně nahradilo zoroastrijské prvky a symboly, což se značně projevilo právě na symbolice pamírského domu, který je doposud stále živým důkazem synkrece obou zmiňovaných duchovních směrů.

Totožné nebo obdobné domy jsou stavěny též v sousedním Afghánistánu (ve Vachánském koridoru), Pákistánu (město Gilgit), Číně (město Taškurgan), kde též žijí příbuzní tádžických Pamírců, v tomto případě Vachánců³. Andrejev uvádí (Andrejev 1958: 267–273), že podobné domy jsou též budovány i na Kavkaze. V této práci však zůstaneme v hornobadachšánském geografickém prostoru, budeme se věnovat pouze domům a jejich obyvatelům v GBAO, zvláště v povodí pravého břehu řeky Pjandž, kde se uskutečnily terénní výzkumy.

Hned v úvodu je třeba poukázat na vpravdě zoufalou absenci literatury pojednávající o tématu „pamírský dům“. Tuto žalostnou skutečnost se autor pokusil kompenzovat dostatkem relevantních informací od spolehlivých informátorů. Jedinou prací, týkající se problematiky symboliky pamírského domu, je Šochumorovova filosofická kniha Pamír – Země Ářjů (Šochumorov 1997). Základní obecnější informace najdeme v knize Mamadžerzodžojeva (Mamadžerzodžojev et al. 2007: 54–56) a na webových stránkách Middletona⁴. Kvalitně, avšak pouze popisně zpracoval stavbu pamírského domu u Chufců etnograf Pesarčik (Pesarčik 1958 in Andrejev 1958: 420–471), který navázal na Andrejeva (Andrejev 1958). Pesarčik detailně popisuje převážně stavbu domu, ale o symbolice se takřka nezmiňuje, podobně jako Kalandarov (Kalandarov 2004: 207–219) a Mamadžerzodžojev (Mamadžerzodžojev 1980). V ostatních dostupných publikacích⁵ o Pamíru jsou o pamírském domu pouze, pro tuto práci, kusé, ba dokonce chybné či irrelevantní informace, což lze částečně přisoudit době jejich vzniku, jelikož v období SSSR nebylo příliš „politicky korektní“ psát o záležitostech týkajících se náboženských témat. O pamírském domu byl také natočen kvalitní, ale lehce idylický dokumentární film⁶ s názvem

³Informátoři Abdulali, Bachtovar a další, též (Mamadžerzodžojev 1980: 3).

⁴<http://www.pamiris.org/pamiri%20house.htm> (cit. 1. 2. 2009).

⁵Např. (Mukimov a Mamadžerzodžojev 1990), (Gavriljuk a Jarošenko 1987).

⁶Dokumentární film „Čid“ režiséra Dovlatbeka Kurbanova vyrobila společnost Pamirfilm okolo roku 2000.

¹Někdy též uváděno Horní Badachšán.

²Rajon = územně správní celek, obdoba našeho „kraje“.

„Čid“, tj. šugnánský název pro pamírský dům. Tento skromný odstavec budiž chápán coby (v důsledku výše zmíněných okolností nepříliš obsáhlá) literární rešerše.

STAVBA DOMU

Jak již bylo uvedeno, oblasti, ve kterých jsou pamírské domy stavěny, leží ve vyšších horských polohách. Ráz krajiny je v těchto polohách v jednotlivých *kišlacích*⁷ obdobný. Hornatý reliéf, nekvalitní a řídké komunikace, z čehož vyplývá poměrně těžká dostupnost tamních sídel. V souvislosti s domem je velice podstatný všudypřítomný dostatek kvalitního kamení, výtečné jílovité hlíny a dobře rostlých stromů – topolů. Právě kameny, hlína, topoly a ještě druh vysoké trávy představují základní a v podstatě kompletní stavební materiál pro pamírský dům. Veškerý stavební materiál je zdarma dostupný v blízkosti *kišlaků* (do 2 km). Kameny jsou těženy, resp. sbírány z vyšších poloh, hlína bývá většinou nedaleko řeky Pjandž nebo podél jejich horských přítoků, topoly lidé cíleně sází na svých pozemcích či v jejich blízkosti, a vysoká tráva planě lemuje povodí Pjandže.

Šodichon, který žije v dolní části *kišlaku* Nišusp, staví tradiční pamírský dům se spížírnou. Je nezaměstnaný, jeho žena pracuje jako učitelka v Nišusp. Má tři děti ve věku 1,5 až 12 let. Během týdne staví dům sám, o víkend, hlavně v neděli, mu pomáhá 15–20 příbuzných a přátel. Tito mu pomáhají při stavbě domu bez nároku na finanční odměnu, od Šodichona dostanou pouze najíst a napít. U stolu častokrát nechybí ani láhev vodky. Za materiál, který použije na stavbu domu, nic neplatí, protože kameny a hlínu přiveze z nedalekého naleziště a topolů má na zahradě dostatek. Jediné jeho výdaje jsou na naftu a řidiče, který mu materiál dopraví. Řidič je ale většinou odměňován v naturáliích, např. dostane část poraženého berana.

Tato příbuzensko-sousedská výpomoc (šug. *chašar*) je nejen při stavbě domu běžnou praxí. Instituce *chašar* představuje tradiční formu reciproční výpomoci v hornobadachšánských *kišlacích*. Některé práce (např. stavba domu, sekání trávy, sklizeň obilí apod.) se lépe dělají ve větším počtu lidí. Lidé na venkově považují za samozřejmé pomoci sousedům, nejen proto, že až budou oni sami potřebovat pomoc (opět se stavbou domu či sekáním trávy apod.), vědí, na koho se mají obrátit, ale hlavně z toho důvodu, že je tato vzájemná výpomoc hluboce zakořeněná v jejich kultuře. Důležitý je fakt, že příbuzenské a sousedské aliance se často překrývají, dokonce většinou splývají, takže v *kišlacích* panují obdobné či totožné relace mezi pokrevně příbuznými a sousedy, které vzájemné pokrevní pouto nepojí. Instituce *chašar* v *kišlacích* funguje již celou řadu generací, tak ani nikoho nenapadne o ní pochybovat či se jí nezúčastňovat.

Architektonické řešení domu je velice účelové. Každý dům má čtvercový půdorys, zpravidla o délce stěny 8 metrů. Nejprve se postaví obvodové zdivo, následuje vztyčení pěti vertikálních sloupů (pilířů) – nosníků, zhotovených zpravidla z nejsilnějších a nejrovnějších kmenů

topolů. Každý z pěti sloupů (šug. *pinc sitan /stan*⁸) musí být umístěn na přesně vymezeném místě, dům má pevně stanovené rozměry. Od důsledně správného postavení nosníků se odvíjí rozmístění ostatních architektonických prvků a vzhled interiéru. Na dvojici a trojici nosných pilířů se poté rovnoběžně s dveřní zdí položí dva dlouhé, masivní, do podoby hranolů opracované trámy (šug. *du vus*, vach. *du vas*), které spojí pěti vertikálních sloupů s obvodovým zdivem. Dvojici sloupů dále ode dveří (*chašitan* – 1. pilíř a *vouzniech-sitan* – 2. pilíř) spojuje první z trámů (*akli kull*) a trojice sloupů blíže ke dveřím (*kicor-sitan* – 3. pilíř, *pojga-sitan* – 4. pilíř a *barniech-sitan* – 5. pilíř) je propojena druhým trámem (*nafsi kull*). Další dva „bezejmenné“ hranoly jsou položeny rovnoběžně s *du vus* na kraj dveřní a protější zdi. Každý z obou „bezejmenných“ slabších hranolů bývá zpravidla podpírán dvojicí rovněž „bezejmenných“ také slabších sloupů, stojících u zdi.

Mezi *pojga-sitan* a *barniech-sitan*, které jsou situovány u vchodu do domu, je ve výšce cca 200 cm vklíněno (někdy až po dodělení stropu) ozdobné prkno (šug. *bučardžič*), které nosníky spojuje. Pokračuje se umístováním dalších stropních kulatých (někdy i hranatých) trámů kolmo ke dveřní stěně. 400 cm „dlouhé“ trámy (šug. *daroz-sipochč*) jsou kladeny mezi dva masivní hranoly (*du vus*). Na straně vpravo ode dveří jich je na ploše 200 cm ode zdi 7 a na straně druhé na téže ploše od stěny celkem 6. Zbylou plochu u stěn vyplňují „krátké“ trámy (šug. *kut-sipochč*) o délce 200 cm, kterých je u dveřní stěny 17 a u stěny naproti celkem 18.

Počet jednotlivých trámů (i sloupů) souvisí s náboženskou symbolikou domu, kterou často stavitelé znají jen zčásti, takže se dům od domu liší jednotlivým počtem trámů. Sloupů je vždy správný počet, tedy pět. Během výzkumu byla navštívena přibližně stovka tradičních domů. Pouze v jednom případě byl 2. sloup podepřen náhradním, a to z toho důvodu, že původní už byl starý, napadený červotoči a hrozilo jeho podlomení. Je však běžné, že dlouhých trámů bývá 6 + 6 či 7 + 7, dokonce i 10 + 8. U krátkých trámů bývá nepřesnost ještě markantnější, jejich počet se pohybuje v rozmezí 15–23 + 15–23. V některých domech jsou trámy rovné, pravidelné do hladka ohoblované a bohatě zdobené, jinde jsou pokřivené a neotesané. Vše záleží na časových a finančních možnostech stavitele a na zručnosti mistra, který stavbu řídí. Přibližně čtvrtina domů má dveře na opačné, tedy levé straně, převážně v oblasti Vachánu. Těmto odchylkám lidé zpravidla nepřikládají velký význam, role symboliky v tuto chvíli ustupuje do pozadí a všichni se odvolávají na materiální situaci. Stavitel, který měl v době konstrukce domu dostatek topolů, si mohl dovolit více trámů a naopak.

V této fázi nám uprostřed budoucího stropu zůstává díra o rozměrech 400 x 400 cm. Prostor vyplňuje *čorchona*, čtvercový prkenný strop, ústící ve střešní okno,

⁷ *Kišlak* = vesnice

⁸ Šugnánský jazyk má několik drobných dialektů, které se od sebe liší pouze nepatrně.

příčměž první čtverec má hranu 400 cm, druhý je uvnitř prvního a jeho rohy jsou přesně v polovině strany prvního, a zároveň je o cca 15 cm výše, takže tvoří schůdek. Čorchona se skládá ze čtyř schodovitých, pokaždé o 45° posunutých a o polovinu menších čtverců, než je čtverec předchozí. „Schůdky“ jsou zakončeny praktickým střešním oknem (šug. *rudz*), na kterém je posazená malá dřevěná či kovová zasklená konstrukce. Tudy do domu posléze proniká světlo.

Zbývá dodělat střechu. Prázdný prostor mezi stropními trámy se vyplní malými prkny (většinou u Šugnánců, šug. *kalandak*) nebo dřívky (většinou u Vachánů, Rynců a Pamírských Tádžiků, vach. *tirvič*), jež jsou kladeny kolmo na dlouhé a krátké trámy. Na zatím dřevěnou střechu se z vrchu položí cca pětcentimetrová vrstva dutých stébel předem nasušené vysoké trávy (šug. *paloč*). Štíčka stébel se pohybuje přibližně od 0,3–1 cm, délka nasekaných stébel od 10 do 100 cm. *Paloč* roste v povodí a okolí řeky Pjandž a má vynikající izolační vlastnosti. Poté se veškeré mezery důkladně vymažou jílovitou hlínou, stejnou co se používá jakožto pojivo kamenů. Hlína se potom postupně v několika vrstvách nanáší na vrchní část domu, čímž se vytvoří střecha. V místě, kde končí čorchona, vznikne na střeše konvexní kopule o průměru cca 70 cm a výšce cca 40 cm, na kterou se posadí zmiňovaná prosklená konstrukce, jakési „střešní okno“ *rudz*. Vlhká hlína se též navrství na stěny, zvenčí i zevnitř, čímž po vyschnutí vznikne „přírodní omítka“. Aby stěny nebyly příliš hrubé, na zaschlou „omítku“ se posléze nanáší vrstvička „štuku“, budeme-li se držet příměru k našim stavebním postupům. Štuk je vyroben ještě větším zvlhčením, pokud možno co nejvyšší dostupné hlíny. Posléze i někteří stavitelé dokončí „fasádu“ a vnější stěny nabílí vápnem. Dlužno poznamenat, že stavba obvykle mívá i další přistavené místnosti, které ale nemají specifický symbolický význam, proto se jimi již nebudeme zabývat.

SYMBOLIKA DOMU

Symbolika pamírského domu vychází ze zoroastrijského náboženství, které bylo v 8. až 10. století vystřídáno islámem. Architektonické řešení zoroastrijského domu plně převzali první pamírští muslimové, kteří ale původní symboliku nahradili symbolikou vlastního náboženství. Islám však nevytěsnil původní zoroastrijskou symboliku úplně, ale řadu prvků od ní přejal, do značné míry došlo k synkrezí zoroastrijských a islámských symbolů⁹. V průběhu 11. století se díky perskému učenci Násiru Chusravovi (1004–1088) v Pamíru začala rozšiřovat *ismáilitická* odnož *šítského* islámu a symbolika se ustálila. Určití Pamírci, zvláště ti historicky méně gramotní, se domnívají, že právě Násir Chusrav ustanovil symboliku a jako první začal stavět pamírské domy¹⁰. Odborníkem na problematiku zoroastrijské i *ismáilitické* symboliky a jejího religiозního výkladu byl Šugnánc Abú Said Šochumorov, který své

vědomosti zaznamenal v jediné knize, jež se tématu týká¹¹. Jedná se o poměrně složité, osobité, ale značnou měrou osobní filosofické dílo. Informace z Šochumorovy knihy jsou v této práci považovány za „oficiální“.

Na tomto místě nám jde primárně o to, abychom nastínili, jak symboliku vnímají, znají a jaký k ní mají vztah současní Pamírci. Proto se tedy nebudeme vždy do hloubky zabývat původní zoroastrijskou symbolikou, kterou dnes zná, a to ještě pouze povrchně, pouze hrstka vesnických *chálfiů*¹², ani následnou synkrezí a vývojem symboliky islámské, na což bohužel v práci není prostor¹³. S tímto je ale nutné seznámit se alespoň okrajově, protože současná symbolika z původní zoroastrijské vychází, ačkoliv si toho není drtivá většina *ismáilitů* vědoma. Více se budeme věnovat současné základní symbolice, jejím vývojem v rámci konce 19. století až doposud, ale hlavně tím, jak ji vnímají a jak si ji vykládají Pamírci na počátku 21. století. Explanace se totiž liší nejen oblast od oblasti (Šugnán vs. Vachán), ale i *kišlak* od *kišlaku*, dokonce i dům od domu. Jeden informátor¹⁴ dokonce uvedl, že religiозní význam vesměs všech atributů tradičního domu si lidé postupem času vymysleli podle toho, jak se jim to hodilo, vše je jen konstrukt.

Pamírský dům neslouží pouze jako příbytek, útočiště a střecha nad hlavou, ale zároveň jeho „nájemníkům“ splňuje funkci svatostánku. *Ismáilité* nestaví mešity, ve kterých by se posléze společně modlili, ale tuto činnost provozují individuálně, nebo v rámci rodiny, či malé skupiny příbuzných či blízkých ve svých domech. Čidy (myšleno obecně, abstraktně) jsou již stovky let ze své podstaty prostoupeny duchovním nábojem a energií, takže věřící dosáhne během modlitby kýženého výsledku ve vlastním domě. Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že ne všichni Pamírci se pravidelně modlí. *Ismáilitická* forma islámu je velice volná a nevyžaduje po věřících striktní dodržování pravidel, jako to vyžaduje forma *sunnitského* islámu. Většina Pamírců zná základní atributy jednotlivých částí domu a zpravidla i stručnou historii islámu a *ismáilitismu*. Lidem ale většinou splývají jednotlivé souvislosti, tudíž je jejich pohled na historii a výklad vlastní religiozity poněkud zkreslený. Věřící, kteří berou víru „více vážně“, a jsou tedy i „religiозně gramotnější“, se v symbolice domu pochopitelně orientují podstatně lépe. Několik málo (přibližně okolo deseti) domů, které slouží pouze jako modlitebny (*džamatchana*), se přeci jenom v GBAO najde, např. v Chorogu, Paršiněvě či Vrangu.

¹¹(Šochumorov 1997) Kapitola o Pamírském domu: str. 116–152. 35 stran je v knize pouze tádžicky a persky, tudíž nastaly problémy s exaktním překladem. V textu je používána celá řada metafor a sami rodilí mluvčí ho vykládali různě. Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Slavomíru Horákoví, Ph.D., a Mgr. Liborovi Čechovi, kteří se též podíleli na překladu a interpretaci tádžického/perského textu.

¹²Jeden příklad za všechny. Alifbek, *chálfa* z Vankaly, působivě a zasvěceně hovořil o zoroastrijském náboženství, andělech, Zaratuštrovi atd., ale když jsem jeho informace konfrontoval s oficiálními, bohužel jsem zjistil, že 80 % toho, co uvedl, bylo buď zcela mylné, nebo jednotlivé údaje (např. atributy andělů) zpřeházené.

¹³O tomto více viz (Šochumorov 1997).

¹⁴Informátor Iskandar.

⁹Toto je i jedna z hlavních myšlenek Šochumorova.

¹⁰Např. informátoři Firus a Saidbek.

Tři lavice a další horizontální prostory

Už od dob zoroastrijců je v Pamíru zažité, že se příroda, odjakživa všemi vážená a respektovaná, skládá ze třech říší: nerostné, rostlinné a živočišné. Živočišnou říši tvoří čtyři základní živly: země, voda, vzduch a oheň. Tyto představy o světě jsou v případě domu symbolicky obsažené ve třech základních lavicích – sandž. V kontextu islámu lavice symbolizují tři nejvýznamnější islámské archanděly *Džabraila*, *Mikaila* a *Israfila* (v křesťanském pojetí se jedná o Gabriela, Michaela a Rafaela). Názvy jednotlivých *sandž* znají všichni Pamírci, nelze však říci, že by všichni znali jejich symbolický, popřípadě religiозní význam.

Čalak-sandž (vach. čalak šandž)

První lavice symbolizuje nerostný, neživý svět, je spojena též s rudou. Jejím patronem je archanděl *Israfil*, který má troubením na roh ohlašovat příchod soudného dne. Zajímavé je, že dříve *čalak* nebyla dřevěná lavice, ale travnatá vyvýšenina, na které nacházela každou zimu útočiště kráva. Ještě před tím, než se součástí domu stala pícka, bylo součástí travnatého (či pouze hliněného) *čalaku* také ohniště, na němž se vařilo a které vyhřívalo dům¹⁵. Ohniště bývalo na levé straně a dým unikal střešním oknem. Proto jsou stropní trámy všech cca 100 a více let starých domů kompletně černé. Ohniště plnilo symbolickou funkci pozdější pícky.

Vouzniech-sandž (vach. ražsar, též lupraž)

Druhá *sandž* symbolizuje rostlinný svět. Jejím patronem je archanděl *Mikail*, který je zodpovědný za déšť a hromy, jakýsi „archanděl počasí“. Lavice naproti dveřím představuje prostor pro děti a mládež, nebo též prostor pro muže. U Vachánců a Rynců se zde nachází místo pro *chálifu*, nebo jinou váženou či významnou osobu, úhlopříčně od levostanného vchodu, u sloupu. č. 1. Když přijde do vachánského domu host či hosté, jsou usazeni a hoštění na *ražsar*. Šugnanci prostor vnímají jako teritorium Alího, zatímco pro Vachánce a Rynce představuje teritorium Muhammada.

Barniech-sandž (vach. pastraž)

Třetí lavice symbolizuje živočišnou říši, do které spadají vedle živočichů a zvířat také lidé. Je spojena jednak se skotem, a jednak se spermatem a jídlem, tedy s věcmi, které zajišťují přežití. Jejím patronem je archanděl *Džabrail*, který zjevil Muhammadovi Korán, verš po verši, komunikuje také se všemi ostatními proroky. Tato *sandž* také v domě představuje primární prostor určený pro muže. U Šugnanců se na *barniech-sandž*, jež je vnímána coby teritorium Muhammada, nachází místo pro *chálifu*, nebo jinou váženou či významnou osobu, a to hned vpravo u vstupu, u sloupu č. 5, pod kterým také probíhají modlitby. Šugnanci usadí příchozí hosty na *barniech-sandž*.

Ve vachánském či rynském domě se *pastraž* nachází nalevo od vstupu, a tudíž je teritoriem Alího. Dříve býval v rohu spojujícím *ražsar* a *pastraž* budován cca 80–100 cm vysoký výstupek (šug. *niechakh*, vach. *blandraž*), který byl považován za nejčistší a nejposvátnější místo v domě¹⁶. Právě na tomto místě byly nejčastěji předčítány či z paměti deklamovány modlitby – *namáz*.

Kicor (vach. čkyš)

Kicor představuje prostor určený ženám, je teritoriem Fátimy. Tato část domu je jakýmsi „kuchyňským koutem“, kde ženy připravují pokrmy a vaří. Vprostřed *kicor* je vybudována kruhová hliněná pícka (šug. též *kicor*, vach. *grf*) která slouží jako kamna k vytopení domu, jako zdroj energie pro ohřívání vody na mytí nebo na čaj, vaření v hrnci, resp. kotli o tvaru polokoule. V pícce se též pečou kruhové placky o průměru 20–40 cm – *lipjošky*. Zevnitř má pícka kulovitý tvar a na její vnitřní stěny se lepí těsto, uválené na desce k tomu určené, které rozpálená hlína a oheň propečou z obou stran.

Poslední dobou se pícka používá čím dál méně, takže na *kicor* se pečou *lipjošky* na plechu v elektrické troubě (tudíž nejsou kulaté, ale obdélníkové). Voda je ohřívána v rychlovarné konvici a pokrmy na elektrickém spirálovém vařiči a v bohatších domácnostech nechybí ani mikrovlnná trouba. Součástí většiny domácností jsou také litinová kamna, která rychleji dům vytopí, ti majetnější mají i elektrický přímotop. V zásadě by se dalo říci, že tato „modernizace kuchyně“ je patrnější v Šugnánu, jelikož ve Vachánu je stále mnoho rodin, které topí a jídlo připravují tradičně.

Kicor niechakh (vach. putraž)

Jedná se o prostor mezi sloupy č. 3 a č. 4, také nesymbolizuje žádnou z přírodních říší, ale je považován za teritorium Hasana a Hosejna. Při vachánské svatbě zde sedí nevěsta (v pravé části) s ženichem, jehož místo je nalevo.

Podlaha (šug. *pojga*, vach. *jordž*) nic specifického nesymbolizuje, stejně jako rohy (*kundž*), které jsou v tomto případě většinou vnímány jako součást jednotlivých *sandž*.

Pět sloupů

Pět vertikálních pilířů v zoroastrismu symbolizovalo pět důležitých religiозních postav, pro muslimy ztělesňují rodinu Proroka (*Alibajd*), potažmo pětici základních a nejdůležitějších osob *šítského* islámu, tedy i její *ismáílitské* odnože. Jeden informátor¹⁷ uvedl, že v zoroastrijské symbolice bylo pět pilířů mimo jiné také synonymem pěti světadílů, což je vzhledem k historickým souvislostem dost nepravděpodobné, protože v období do 8.–11. století,

¹⁵Informátoři Murodmamad, Abdulali.

¹⁶Informátor Bachtovar.

¹⁷Informátor Amirgulchon.

kdy mělo zoroastrijské náboženství v pamírské oblasti vliv, těžko tamní obyvatelé věděli cokoli o Severní a Jižní Americe, Austrálii či Antarktidě. Sloup č. 1 – *cha-sitan* symbolizuje proroka Muhammada, sloup č. 2 – *vouzniech-sitan* prvního *imáma* Alího, sloup č. 3 *kicor-sitan* jeho ženu Fátimu, sloup č. 4 *pojga-sitan* druhého *imáma* Hasana a konečně sloup č. 5 *barniech-sitan* jeho bratra, třetího *imáma* Hosejna. Jména jednotlivých pilířů znají všichni, včetně dětí školního věku, jejich základní atributy většinou lidé více či méně znají také, někteří ovšem velice povrchně. Zoroastrijská jména pilířů – jména pěti andělů – ochránců, natož status jejich patronů v zoroastrijském panteonu, nezná dnes v Pamíru takřka nikdo.

Muhammad

Pro vyznavače zoroastrismu tento sloup symbolizoval Suruša – posla božského, v *ismáilismu* je personifikací Proroka Muhammada, který je v islámu také poslem božím, což jednoznačně dokazuje dávnou zoroastrijsko-islámskou synkrezi. Nejdůležitější pilíř se nachází v největším středu domu a je jeho hlavní oporou ve všech významech. Případá na něho ohnisko tíhy a základní zátěž celé náročné architektonické konstrukce domu. Pro *ismáility* je však především základním pilířem víry, symbolem věčnosti světa a stálosti domu samotného. Též je synonymem mužské síly a maskulinnosti. Je s ním spojen obřad ukládání novorozence do kolébky. „Pro Pamírce je velmi příznačný uctívání vztah k hlavnímu sloupu. Každý příchozí k němu obrací svůj pozdrav.“ (Mamadšerzodšojev et al. 2007: 54)¹⁸ V kontextu rodiny je dědou, moudrým stařešinou.

Alí

V zoroastrismu byl tento sloup sdružován s andělem lásky Mehrem. Pro *ismáility* je v první řadě symbolem přátelství, shody, souladu, vyváženosti a jednoty. Také ztělesňuje odvahu, výdrž, sílu a sveřepost. V kontextu rodiny je otcem a zeťem. Pro šíity (*šía*= strana Alího), zvláště pro *ismáility* je častokrát postava prvního *šítského imáma* Alího v určitých ohledech důležitější než postava proroka Muhammada. V drtivé většině Pamírských domů právě na Alího sloupu visí zarámovaná fotografie současného 49. *imáma* Ágá-Chána. Často je na tomto sloupu také zavěšen obrázek s fotkou prvního *imáma* a *tašbíh* (z arabštiny), tj. muslimský růženec, korálky na šňůrce bývají dřevěné, nebo z umělé hmoty, popřípadě bižuterie. Je ale faktem, že portréty (a plakáty) Ágá-Chána a Alího, ale i Muhammada, bývá v některých domech majetnějších či religióznějších Pamírců i několik desítek, umístěny jsou na všech možných viditelných místech.

¹⁸Tento výrok musíme ale brát s „přimhouřenými očima“. Možná dříve bylo běžné, že příchozí obraceli ke sloupu pozdrav, ale osobně jsem si ani jednou nevšiml, že by měl někdo před sloupem „smekat“, natož aby se dělo následující: „... když přijde domů hospodář, pokaždé svůj pozdrav opakuje,“ jak o kousek dále uvádí Mamadšerzodšojev. Občas je lepší oprostít se od zbytečného patosu a neidealizovat skutečnost, tím se vyhneme šířením polopравd a dezinformací.

Fátima

Pro zoroastrijce byl třetí sloup symbolem bohyně ohně – Anáhity. *Ismáilité* ho ztotožňují s dcerou proroka Muhammada a zároveň ženou *imáma* Alího, Fátimou. Na pilíři lze poměrně jednoduše a příkladně dokázat synkrezi zoroastrismu a islámu, jež je zcela frapantní. Jediným „ženským“ pilířem, jak v případech zoroastrijské, tak v případě muslimské symboliky je právě tento. Anáhita je bohyně ohně, není tedy náhoda, že sloup *kicor-sitan* se nachází v blízkosti *kicor*, prostoru určeného pro ženy, jehož součástí je i pčka, schránka pro ohniště. Pro zoroastrijce je oheň nejvýznamnějším symbolem, hlavním atributem Ahúrá Mazdy. Samo ohniště – *kicor*, jakožto schránka pro oheň, je v životě Pamírců osobitým oltářem. Všichni jsou si vědomi, že ohniště vždy musí zůstat čisté, nesmí se do něj házet cokoli špatného a nelze se před ním dopouštět čehokoli špatného. V důležité okamžiky se na jeho okrajích zapalují obětní kadidla (Mamadšerzodšojev 2007: 54)¹⁹. Pro *ismáility* je tento pilíř symbolem čistoty, krásy, domácí pohody, mateřství a výchovy dětí. V kontextu rodinného kruhu personifikuje matku a dceru. Na sloupu často visí zrcadlo, u Pamírců chápáno coby ženská záležitost spojená s kráslením dívek a žen.

Hasan a Hosejn

Čtvrtý sloup je v zoroastrismu souvztažný s bohem země (půdy) Zamjidem a v *ismáilismu* ztělesňuje staršího syna Alího, druhého *imáma* Hasana. Pátý sloup je v zoroastrismu spojen s andělem rozbřesku Azarem, v *ismáilismu* nosí jméno třetího mladšího syna Alího, Hasanova mladšího bratra, *imáma* Hosejna, jenž zemřel mučednickou smrtí v bitvě u Karbalá. Pata sloupu Hasan se dotýká podlahy (stejně jako ostatní sloupy), zatímco pata sloupu Hosejn nikoliv. Hasan bývá symbolicky spojován se zemí, resp. půdou, a je dokonce považován za ochránce země (proto se i dotýká podlahy), což je další jednoznačný důkaz synkreze zoroastrismu a islámu. Hasan se prý země dotýká také proto, že na rozdíl od Hosejna, neměl na Zemi pokračovatele²⁰. Okolí místa, kde se pata sloupu Hosejn dotýká *barniech-sandž*, je u Šugnáců jednak místo určené pro *chálífu*, jednak se jedná o prostor, kde probíhají modlitby. Společně Hasan a Hosejn symbolizují nauku, učení a též následovnictví a pokračování. V kontextu rodiny symbolizují bratrství.

Oba sloupy jsou cca v dvoumetrové výšce spojeny ozdobným, různě zdobeným prknem (šug. *bučkarđžič*, vach. *buzkuš*), které představuje dvě podané ruce Hasana a Hosejna, symbol bratrství a vzájemnosti. Ornamentální dřevořezby na *bučkarđžič* mají hlubokou historii, dosahující až k zoroastrijským kořenům. Některé symboly jsou staré stovky i tisíce let, jiné jsou poměrně mladé, zkrátka mění se a vyvíjejí současně s dobou. Proto se

¹⁹Mamadšerzodšojevovo tvrzení, že: „Pozdě večer, po dohoření ohně, se okolo teplého ohniště sejdou všichni obyvatelé domu, sednou si po jeho okraji a spustí nohy k teplému popelu, klidně hovoří, dokud nepřijde čas spát,“ je opět „přitažené za vlasy“.

²⁰Informátor Mubarakšo.

zde setkáme s prastarými staroperskými symboly, ale i pětícípou hvězdou. Na *bučgardžič* Pamírci také často umísťují portrét Ágá Chána, též rohy symbolizující sílu. Původní účel tohoto ozdobného prkna byl ten, že se na něj věšel rituálně zabíjený beran či kozel, kterému se zde odřezávala hlava a stahovala kůže²¹, dnes už se toto děje jen výjimečně.

Dva trámy

Islámský výklad dvou masivních stropních horizontálních trámů, resp. překladů, je dle Šochumorova plným převzetím a následnou parafrází religiозního výkladu zoroastrijského. V zoroastrismu dle několika informátorů²² ještě navíc první trám personifikoval Ahúrá Mazdu, boha dobra a světla, a druhý trám jeho protivníka Ángrá Mainju, boha zla a tmy. Oba trámy představují důležitou oporu pro střechu domu, paralelně symbolickou s nebem. První masivní, na hlavách pilířů Muhammada a Alího horizontálně umístěný trám *akli-kull* symbolizuje měsíc a druhý *nafsi-kull*, spojující hlavy Fátimy, Hasana a Hosejna, je patronem slunce. Měsíc je zároveň synonymem duchovního (onoho) světa a slunce symbolem pozemského světa. Někteří informátoři uváděli, že dva trámy symbolizují ještě muže a ženu²³, také „správnou duchovní cestu“²⁴, nebo následující binární opozice (včetně výše zmíněného dobra a zla, světla a tmy): život a smrt, mládí a stáří, lásku a nenávisť²⁵.

Dlouhé a krátké trámy

Na příkladu dlouhých a krátkých stropních trámů je nejvíce patrná roztržitost a neucelenost výkladu (religiозní) symboliky domu. Podíváme se nejprve na „oficiální“ výklad podle Šochumorova (Šochumorov 1997: 137–144)²⁶, který vzápětí bude doplněn o různé lokální varianty explanací:

Dlouhých trámů daroz sipochč je celkem třináct: šest nad *kicor* (A) a sedm nad *barniech-sandž* (B).

V zoroastrismu měly dlouhé trámy následující konotace: (A): Jedná se o základní atributy Ahúrá Mazdy, někdy vnímané jako samostatné duchovní bytosti:

- 1) *Bachumana*: Zdravá mysl
- 2) *Aša*: Spravedlnost
- 3) *Chšatra vajra*: Duchovní síla
- 4) *Spenta armaiti*: Zbožnost
- 5) *Haurvatát*: Zdraví
- 6) *Ameratát*: Věčnost

(B): Byly ztotožňovány s kosmickými tělesy:

- 1) *Churšed*, též *Óftób*: Slunce
- 2) *Mohtob*: Měsíc

²¹Překlad termínu (šug. *bučgardžič*, vach. *buzkuš*) by zněl podle informátora Kamona asi: „řezat kozla“.

²²Informátoři Mirzuaziz a Karamali.

²³Informátor Rachim, Nusairi a Kamon.

²⁴Informátor Amirgulchon.

²⁵Informátoři Amirbek, Nekbacht.

²⁶Názvy kurzivou jsou uvedeny tádžicky, resp. persky.

- 3) *Zuhal*: Saturn
- 4) *Muštari*: Neptun
- 5) *Mirrich*: Mars
- 6) *Zuhra*: Venuše
- 7) *Atorud*: ? (zřejmě Uran, nebo jiná další planeta sluneční soustavy)

Pro ismáflity jsou významy dlouhých trámů následující:

(A) Personifikují šest základních islámských proroků uznávaných muslimy:

- 1) *Adam*
- 2) *Ibrochim*: Abrahám
- 3) *Nuch*: Noe
- 4) *Músá*: Mojžíš
- 5) *Ísá*: Ježíš
- 6) *Muhammad*

(B) Reprezentují sedm *hududi dín*, tj. sedm „hranic víry“, v přeneseném významu sedm „religiозních teritorií“. Jedná se o religiозní metafory:

- 1) *Notik*: Řečník
- 2) *Asos*: Základ, též Kořen
- 3) *Imám*: Duchovní vůdce
- 4) *Hudždžar*: Dokument, přeneseně též „Důkaz“ či „Argument“, též „Pravda“, která nepotřebuje důkazů.
- 5) *Doj*: Modlící se
- 6) *Mázún*: Ten, který dostal povolení
- 7) *Mustadžib*: Vyslyšený (uspokojený) Bohem

Objektivně lze říci, že zoroastrijskou symboliku trámů běžní Pamírci neznají vůbec, okrajově, respektive nedostatečně, ji znají pouze zcela výjimečně někteří *chálífové*. Oproti tomu islámskou symboliku lidé většinou alespoň částečně znají, většinou jsou schopni vyjmenovat alespoň čtyři až pět z šesti proroků. Zajímavé je, že pro drtivou většinu informátorů obeznámených se symbolikou domu (více než 90 %) skupina sedmi stropních dlouhých trámů nesymbolizuje sedm *hududi dín*, ale prvních sedm *ismáflitských imámů*:

- 1) Alí ibn Abí Tálíb
- 2) Hasan ibn Alí
- 3) Hosejn ibn Alí
- 4) Alí ibn Hosejn Zajn al-Ábidín
- 5) Muhammad ibn Alí al-Báqir
- 6) Džafar as-Sádiq
- 7) Ismáíl ibn Džafar

Krátkých trámů by mělo být podle většiny informátorů celkem 35, 18 nad vouzních a 17 nad *kicor niechakh*. Šochumorov se o krátkých trámech nezmiňuje, ale podle všech informátorů, kteří se k významu krátkých trámů vyjadřovali, se jedná o 18 *kamarbasta* a 17 *miombasta*, tj. 35 nejménějších následovníků Hosejna, kteří společně s ním zahynuli roku 680 v bitvě u Karbalá. 18 *kamarbasta* symbolizuje 18 kožených řemenů, za kterými mělo 18 bojovníků zbraně a 17 *miombasta* 17 šátků, jež sloužily též jako opasek na zavěšení šavlí zbylým sedmnácti bojovníkům. V tomto ohledu ale výklad poněkud kulhá, jelikož u Karbalá zahynulo společně s Hosejnem dalších 72 bojovníků, kteří do jednoho podlehlí přesile²⁷. Přežil pouze

²⁷Srovnej s (Yousaf 1998: 532–533).

Hosejnův syn, pozdější čtvrtý *imám* Alí Zajn al-Ábidín. Informátoři často uvádějí, že zbylých 37 zahynuvších osob byly ženy a děti, nebo sčítají ostatní části domu, a nakonec nějakým způsobem vždy dojdou k číslu 72²⁸, což je exemplární případ toho, že jednoznačný a ucelený výklad symboliky pamírského domu je často kroužením na tenkém ledu. Další varianta výkladu stropních trámů hovoří o tom, že krajní krátké trámy – 35 nejvěrnějších ochránců Hosejna, jsou paralelně ochránci šesti proroků a sedmi *imámů*²⁹. V další verzi jsou považovány krátké trámy za malé národy, dlouhé trámy za velké národy a malá dřívka mezi nimi (šug. *kalandak*, vach. *tirvič*) personifikují lidi³⁰. V některých případech si i majitelé domů stojí za tím, že dlouhých trámů má být 7 + 7, přičemž sedmý prorok údajně ještě přijde, protože Muhammad je předposlední³¹. Sedmý trám je tedy někdy symbolicky chápán jako skrytý *imám Mahdí*, spasitel a dovršitel. Ti, kteří mají „nepřesný“ počet trámů, si jsou ale z větší části vědomi, že se to na 100 % neshoduje s přesnou explanací religiозní symboliky, přesto to za žádný „duchovní handicap“ nepovažují.

Čorchona

Čtvercový stupňovitý schodovitý strop, ústící do střešního okna symbolizuje čtyři elementární živly – oheň, vzduch, vodu a zemi. Tuto symboliku přejali *ismáilité* od zoroastrijců, pro které *čorchona* mimo jiné představovala symbol árijských kmenů – svastiku – symbol věčného pohybu, jež je hlavním důvodem vzniku a vývoje vesmíru, přírody a života na Zemi. Árijská svastika (na rozdíl od nacisty zneužitého árijského symbolu – levotočivé svastiky) je pravotočivá, jelikož směr hodinových ručiček je přirozený pro přírodu. Vrchní vertikálně tažené křídlo symbolizuje oheň a spodní vertikální křídlo vzduch. Horizontální křídla jsou symboly země (vrchní) a vody (spodní). V árijské filosofii je právě příroda kombinací těchto čtyř elementů. Vše je z nich plozeno a na konci se do nich vrací, což je nekonečný proces vývoje a rozkladu přírody (Šochumorov 1997: 38–39).

Z árijské svastiky vychází i symbolika *čorchony*. Jednotlivá patra stropu symbolizují čtyři základní živly. Nejdůležitějším, prvním elementem přírody je oheň – nejvyšší čtvrté patro *čorchony*. Oheň je zdrojem věčného pohybu, světla, tepla a lásky. Čtvrté patro končí střešním oknem (šug. *rudz*), kterým do domu proniká světlo – symbol počátku člověka, který se neustále vrací. Světlo je synonymem lidské věčnosti, resp. věčnosti lidské duše. Těž symbolizuje boha Stvořitele – v současnosti Alláha. Třetí patro reprezentuje druhý živl, vzduch. Vzduch je životadárným zdrojem pro lidskou duši. Je brán těž

jako element, který šíří světlo, jež vyplňuje celý prostor. Druhé patro symbolizuje třetí zdroj, vodu – místo počátku stvoření všeho živého a zdroj života na zemi. Poslední čtvrtý živl, spodní patro *čorchony* je synonymem země, tj. základní materiální podstaty přírody.

Pamírci většinou symboliku *čorchony* znají, resp. vědí, že symbolizuje čtyři základní živly, jež tvoří přírodu, málokdo však ví, že se jedná v podstatě o parafrázi symboliky árijské, resp. zoroastrijské. Podobně jako ostatní části domu, má i *čorchona* svá lokální specifika. *Chálífa* z Vankaly učí, že čtyři živly symbolizují i čtyři smysly, potažmo části těla: oheň = zrak a oči, vítr = čich a nos, voda = chuť a ústa a země = sluch a uši³². Murodmamad ze Zumutgu, hluboce věřící *ismáilita*, ostatními uznávaný a respektovaný coby znalec symboliky, čtyři patra *čorchony* ztotožňuje se čtyřmi archanděly. Tudíž v *kišlaku* Zumutg je schodovitý strop ztotožňován s archanděly *Azrailem* – anděl smrti, je zodpovědný za oddělení duše od těla, *Mikailem*, *Israfilem* a *Džabrailem*. Informátor z Chaškorogu, který může sloužit jakožto příklad špatné znalosti religiозní symboliky, se mylně domníval, že *čorchona* symbolizuje čtyři, resp. sedmi pilířů islámu: *namáz*, *zakát*, *ruza* a *saum*³³.

ZÁVĚR

Dům představuje útočiště a střechu nad hlavou pro většinu světových kultur. „Zastřešení“ má hlubší přesah, je synonymem *zázemí*, rodinného a příbuzenského kruhu. Nejinak je tomu v Pamíru, kde je tradiční dům navíc spjat s historií, a především s náboženstvím. Pamírci vyznávají *ismáilitickou* formu *šítského* islámu, která by se stručně a výstižně dala charakterizovat jako „uvolněný, reformní islám“. *Ismáilité* nestaví mešity, jako ostatní muslimové, ale coby svatostánek jim slouží právě jejich tradiční dům, jehož architektonické řešení je dle Šochumorova (Šochumorov 1997) a spolehlivých informátorů realizováno již 2500 let prakticky stejným způsobem. Jednotlivé části domu mají svoji specifickou religiозní symboliku, která původně vycházela ze zoroastrijského náboženství, v průběhu 8. až 11. století se přetransformovala na symboliku islámskou, resp. *ismáilitickou*. Dědictví zoroastrismu je však patrné i v současnosti, symbolika domu je tedy dokladem určité synkreze obou náboženství. Pamírský dům představuje těž prostor, ve kterém se odehrávají všechny významné náboženské, ale i ostatní rituály, zvyky, svátky a oslavy, např. svatba, pohřeb, obřizka, muslimský Nový rok *Nourúz* a řada dalších.

Cílem textu bylo především popsat současnou i minulou náboženskou symboliku pamírského domu, ale také reflektovat relaci Pamírců k ní. Nelze jednoznačně říci, že pro všechny Pamírce je důležité znát symboliku domu, vše je do značné míry individuální. Na straně jedné se najdou lidé, kteří mají vynikající znalosti v oblasti kultury a historie Pamíru, tradičního domu, genealogie vlastní

²⁸Např. informátor Murodmamad k číslu 72 došel následovně: 18 *karbast* + 17 *miombasta* + 6 proroků + 7 *imámů* + 2 masivní trámy + 4 živly (*čorchona*) + *buzkuš* + *čkyš* + *ricn* = 57, přičteme ještě 5 sloupů vynásobené třemi lavicemi a máme 72.

²⁹Informátor Alim.

³⁰Informátor Safar.

³¹Informátor Chajrmama.

³²Informátor Alifbek.

³³Informátor Chabib.

rodiny, náboženství apod., na straně druhé je řada těch, kteří mají o výše zmíněném velmi kusé a povrchní informace a ani nepokládají za důležité je rozšiřovat. Největší procento informátorů představuje skupina osob, jejichž informovanost je částečná. Obdobně je tomu s přístupem k náboženství. Dlužno poznamenat, že s vnímáním a praktikováním *ismáiliji* pracují domorodci velice tvořivě a značnou měrou svobodně, náboženská pravidla si vykládají individuálně, což dle nich není v rozporu s řádným uchopením víry jako takové. Často také někteří pokládají za pravdivé různé dezinformace a polopravdy, které jim byly v průběhu života vštípeny, jež posléze i předávají dětem a ostatním. Symbolika domu je vykládána různě v jednotlivých, i když geograficky i kulturně blízkých, oblastech (např. Šugnán a Vachán), ale i v rámci jednoho etnika v sousedních *kišlacích*, někdy se liší i dům od domu. V zásadě lze ale říci, že se výklad symboliky liší pouze v detailech.

Ona materiální a duchovní provázanost a vyváženost symbolizovaná tradičním domem, kterou většina Pamírců proklamuje, je spíše než každodenní realitou, vzletnou metaforou. Jakkoliv ušlechtilé přání nezřídka bývá otcem myšlenky. Domorodci totiž často tvrdí něco, co v praxi posléze neprovedou a neplní, nebo plní pouze částečně. Mnozí z nich přesvědčivě hovoří o tom, jak se několikrát denně modlí, dodržují původní tradice, jsou „správnými“ muslimy apod., ale strávíte-li s nimi několik dní či týdnů, účastníte se např. svatby, vyjde najevo, že skutečnost je více či méně odlišná. Paralelně hovoří o nedotčené přírodě, svěžím vzduchu a na zem bez problémů pohodí igelitový sáček. Většinou tedy v praxi význam materiální stránky převažuje nad významem stránky duchovní, tím ale nepopíráme skutečnost, že se v Pamíru najde poměrně dost lidí, pro které je duchovno základním stavebním kamenem jejich náhledu na svět. Mamadžerzodsojev s patosem, který rozhodně není na místě, situaci idealizuje: „Ne nadarmo Pamírci stále častěji říkají: ‚Chci postavit *čid*, v městském domě není pohodlí.‘³⁴ Závěrečný příklad za všechny: Mistr Rozikh se celý život věnuje stavbám tradičních pamírských domů, v *čidu* i dříve bydlel, ale poslední roky bydlí v Chorogu v městském bytě. Tvrdí, že život v takovémto bytě je mnohem pohodlnější a lepší, ale bez tradičního domu už ztratí smysl pamírská svatba, pohřeb a ostatní zvyky. Lze říci, že tento trend – bydlet v bytě a *čid* používat jen jako obřadní místnost – je charakteristický hlavně pro Chorog a okolí, např. vztah Vachánců k pamírskému domu je hlubší, protože jsou více vzdáleni od centra, ale „komfortnějšímu“ bydlení v městském domě či bytě by se též většina z nich nebránila. Obdobně je tomu i s přístupem k vlastním (nejen) náboženským tradicím, zvykům, rituálům apod., kterých si sice Pamírci velice váží, ale zároveň se jim plíživě vzdalují na úkor podbíživému konzumnímu způsobu života „západního“ stříhu. V konečném důsledku tedy kategorie tzv. „materiální“ pomalu, ale jistě zastiňuje

kategorii tzv. „duchovna“, ačkoliv tomu není tak dávno, kdy se obě zmiňované složky těšily vzájemné rovnováze a koexistovaly v harmonické relaci.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] ANDREJEV, M. S. 1958. *Tadžiki doliny Chuf (Verchovja Amu-Darji). vypusk II.* Izdatělstvo Akademii Nauk Tadžikskoj SSR: Stalinabad.
- [2] DUŠEK, L. 2010. *Pamírský dům – harmonie dvou světů.* Univerzita Pardubice: Pardubice.
- [3] GAVRILJUK, A., JAROŠENKO, V. 1987. *Pamir.* Planeta: Moskva.
- [4] KALANDAROV T. S. 2004. *Šugnanci.* Moskva.
- [5] KOKAISL, P. et al., PARGAČ, J. 2007. *Lidé z hor a lidé z pouští: Tadžikistán a Turkmenistán.* Univerzita Karlova, Filozofická fakulta: Praha.
- [6] MAMADNAZAROV, M. 1980. *Narodnaja architektura Zapadnogo Pamira (tekst lekcii).* Znanie: Dušanbe.
- [7] MAMADŠERZODŠOJEV, U. Š. et al. 2007. *Pamir: priroda, istoria, kultura.* Universitet Centralnoj Azii: Biškek.
- [8] MUKIMOV, R. S., MAMADŽANOVA, S. M. 1990. *Zodčestvo Tadžikistana (istorija architektury i stroitel'nogo dela Tadžikistana.* Maorif: Dušanbe.
- [9] PISARČIK, A. K. 1958. *Primečanja i dopolnjenja k monografii M. S. Andrejeva „Tadžiki doliny Chuf“, v. II.* In: ANDREJEV, M. S. 1958. *Tadžiki doliny Chuf (Verchovja Amu-Darji). vypusk II.* Izdatělstvo Akademii Nauk Tadžikskoj SSR: Stalinabad.
- [10] ŠOCHUMOROV, A. 1997. *Pamir-strana Arijev.* Akademija nauk respubliky Tadžikistan: Dušanbe.
- [11] YOUSAF, M. M. 1998. *A One Study of Islamiat.* Shaharyar Publishers: Lahore.

*Příspěvek je písemnou verzí přednášky, která zazněla na 6. mezinárodní studentské konferenci AntropoWebu podpořené ZČU v Plzni v rámci projektu SVK–2010–006. Publikace textu byla podpořena ZČU v Plzni v rámci projektu SGS–2010–019.

³⁴Mamadžerzodsojev, U. Š. a kol. *Pamir: priroda, istoria, kultura.* Universitet Centralnoj Azii. Biškek 2007, str. 56.